

Слободан Селинић

ДУШАН РАДОВИЋ, СРПСКИ КОМУНИСТИ И ХРВАТСКА ДЕКЛАРАЦИЈА О ЈЕЗИКУ 1967.*

Када је у марту 1967. у Југославији избио језички сукоб, Душан Радовић је био међу српским писцима са најзапаженијим ставовима. Дошао је у сукоб са властима зато што је јавно изразио сумњу у то да хрватски политичари нису знали за припрему „Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика” као документа са националистичким захтевима и зато што је Савезу комуниста Југославије оспорио право на политички монопол на одлучивање о националном питању.

Кључне речи: Душан Радовић, језик, Србија, Хрватска, Југославија.

Југославија у време избијања језичког сукоба

Насупрот позитивној слици коју је стварао спољнополитички углед заснован на несврстаној политици, Југославија се две деценије од краја Другог светског рата суочавала са озбиљним унутрашњим тешкоћама. У другој половини шездесетих било је јасно да су економски проблеми озбиљни, да је национално питање остало нерешено и почело да се испољава кроз јачање појединих национализама попут хрватског и албанског, да је политичка елита подељена око концепције уређења земље и да су дезинтеграциони процеси почели да разједају државу. Економски проблеми нису решени привредном реформом 1965, функционисање државе су оптерећивали спорови међу републикама и између република и СИБ-а, а међунационални проблеми су све више избијали на површину и угро-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години бр. 451-03-68/2022-14/200016 од 4. 2. 2022.

жавали темеље државе. У том контексту спорови око језика били су само један међунационални сукоб више.

Језичко питање је доспело у центар пажње јавности у време када је сукоб у политичком врху државе привремено окончан сменом Александра Ранковића, током спровођења друштвених и економских реформи и када је почињало уставно преобликовање државе. Језички сукоб је ескалирао после уклањања Ранковића, а пре уставних промена.

На Осмом партијском конгресу 1964. утрт је пут ка новој политичкој оријентацији заснованој на претварању југословенске федерације у конфедерацију у име самоуправног социјализма. После вишегодишњих сукоба у партијском врху око концепција уређења и будућности државе и СКЈ, на Брионском пленуму ЦК СКЈ 1. јула 1966, уклоњен је потпредседник републике Александар Ранковић са функција и из политичког живота. Тиме су заговорници претварања Југославије у конфедерацију, на челу са Едвардом Кардељом и Владимиром Бакарићем, однели превагу (РЕТРАНОВИЋ 1988; ДИМИЋ 2011: 385–392).

Политичком врху је у време ескалације сукоба око језика већ било јасно да привредна реформа, покренута 1965, неће дати очекиване резултате. Економски токови су били оптерећени проблемима попут незапослености, неликвидности, застарелих капацитета и скупе производње и политичким омеђивањем републичких и покрајинских економија.

Руководство СКЈ је у другој половини шездесетих признавало да је доктрина по којој је револуцијом решено национално питање била заблуда. Међунационални сукоби су били све више јавни и све опаснији по јединство и функционисање државе. Национално оријентисани српски интелектуалци су истицањем све тежег положаја Срба на Косову и Метохији, бригом за положај Срба ван матичне републике, неслагањем са стварањем црногорске нације и критиком уставних промена пружали отпор званичној партијској политици. Супротно од њих, српско руководство се држало старог комунистичког стереотипа о „великосрпском хегемонизму” као највећој опасности у држави.

Језички сукоб 1967.

Питање језика Срба и Хрвата је актуелизовано у марту 1967. објављивањем „Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика”. Језичко питање је постало политичко и национално.

Тим документом се група хрватских интелектуалаца успротивила Новосадском договору из 1954. о јединственом језику Срба, Хрвата и Црно-

гораца. Текст „Декларације” је објављен 17. марта 1967. у *Телеграму*. Документ је потписало 18 еминентних хрватских институција културе и науке, на челу са Матицом хрватском и Друштвом књижевника Хрватске, а подржао га је и Мирослав Крлежа. Документом је захтевано признавање посебног хрватског књижевног језика, да се осигура његова доследна примена у „школама, новинству, јавном и политичком животу, на радију и телевизији кад се год ради о хрватском становништву, те да службеници, наставници и јавни радници, без обзира откуда потјецали, службено употребљавају књижевни језик средине у којој дјелују”. Тиме је отворено хрватско питање у Југославији, али и питање положаја Срба у Хрватској, који би у случају испуњавања захтева „Декларације” морали да службено користе само хрватски језик иако су према уставу они у Хрватској били равноправан народ са Хрватима. „Декларација” је била поднета Сабору СР Хрватске и Савезној скупштини СФРЈ у форми предлога за измену устава (НИКОЛИЋ 2012; ВУЧЕТИЋ 2016; СЕЛИНИЋ 2017).

Руководство Србије, како државно тако и партијско, није реаговало на појаву „Декларације” иако се радило о документу који је дубоко задирало у права и статус српског народа. У складу са званичном партијском политиком да „свако очисти своје двориште”, тј. да се свака партија бори против национализма у својој републици, чекало се на реакцију хрватских партијских и републичких органа (АЈ, СКЈ, 507/IV, Извршни комитет ЦК СКЈ, IV/11).

За разлику од српског руководства, група српских писаца није чекала. Искористили су седницу Удружења књижевника Србије да предложи одговор на „Декларацију”, који ће бити назван „Предлог за размишљање”. Настао је у уском кругу писаца, махом око „Просвете” (директор „Просвете” и члан ЦК СКС Антоније Исаковић, помоћник директора „Просвете” Борислав Михајловић Михиз, Петар Џаџић, Света Лукић, Милорад Павић и Момчило Миланков) (СЕЛИНИЋ 2017). Документ су изнели на раније заказану редовну скупштину Удружења књижевника Србије, 19. марта.

Према тексту „Предлога” који је објавила *Борба* 2. априла 1967. група српских писаца је подржала раздвајање језика. Полазило се од тога да је „Декларација” значајан историјски документ који су претходно усвојиле најзначајније културне институције Хрватске и да се може сматрати „репрезентативном и мериторном”. Закључено је да се Бечки и Новосадски договор сматрају поништеним, да ће се „хрватски и српски језик развијати у пуној самосталности и равноправности” и да се ово има односити на све језике народа и националне азбуке (македонску и српску ћирилицу и правописе). Захтевано је и да се свим Хрватима у Србији и Србима у

Хрватској уставом обезбеди право на школовање на свом језику и писму и по својим националним програмима, право на употребу свог националног језика и писма у општењу са органима власти, право на стварање својих културних друштава, завичајних музеја, издавачких и новинских предузећа, „једном речју право на неометано и слободно неговање свих видова своје националне културе” (СЕЛИНИЋ 2017).

Душан Радовић о језику, политици и националном питању

„Предлог за размишљање” је потписало више од 40 писаца на Скупштини Удружења књижевника Србије 19. марта. Међу њима је био и Душан Радовић. Уз његов потпис, стајали су и потписи Зорана Гавриловића, Никше Стипчевића, Антонија Исаковића, Ивана В. Лалића, Зорана Мишића, Борислава Михајловића, Свете Лукића, Бране Црнчевића, Љубомира Симовића, Матије Бећковића, Мире Алечковић, Милорада Павића, Зуке Цумхура, Моме Капора и др.

Радовић је био међу оним потписницима „Предлога” који су били чврстих убеђења и непоколебљиви. Он, Исаковић, Бећковић, Гавриловић, Михиз и још неки нису одустајали од својих ставова ни када су били суочени са критикама власти. За разлику од њих, Мира Алечковић и Зуко Цумхур су на самој Скупштини УКС-а повукли потписе, а неколико писаца се наредних дана одрекло потписа јавно, у штампи.

Душан Радовић је припадао некомунистичком делу потписника, јер није био члан Партије. Партијаца је било отприлике половина међу потписницима. Радовић није имао ни велику политичку тежину, попут Антонија Исаковића који је био члан ЦК СКС.

Дебата о „Предлогу” на Скупштини УКС-а била је бурна и емотивна. Радовић није био ни међу оним потписницима који су држали најатрактивније говоре или чији су ставови највише ишчекивани. Међутим, његов наступ се издвајао по томе што је представницима власти упутио критике које су имале највећу политичку тежину. Није говорио много, али је много рекао.

Говорио је оштро, одлучно и позивао српске писце да не буду наивни. Није веровао да је „Декларација” настала случајно, а њен значај је извлачио и из ауторитативности институција које су стале иза ње. Оштрицу напада је усмерио на политичаре, тј. и српску и хрватску партију, на власт. Хрватске је осуђивао да су подржали „Декларацију”, а српске да су покушале да спрече српски одговор на њу. Посебно је важна била њега порука политичарима, дакле властима, тј. Савезу комуниста, да су изгубили битку

на „другом терену”, тј. у националном питању, и да немају права да говоре на скупу књижевника, јер је „Декларација” била политички проблем и требало је да га реше на адекватном месту. Окривио је политичаре за насталу ситуацију и закључио да је „аморално и недостојно да нам они држе данас овде лекције”. Његово обраћање представницима власти је било толико изазивачко да се председавајући у име удружења писаца оградио од његових напада на политичаре, тражећи од говорника да се према гостима „односе људскије” (ИАБ, ГК СКС, к. 533, 1967. III 19, Скупштина Удружења књижевника Србије).

У жучној расправи писаца, између присталица и противника „Предлога”, Душан Радовић је и задавао и примао ударце. Док је нападао Бећковића, Душан Баранин је критички поменуо и Радовића: „Матија Бећковићу, ја се умен с тобом и друкчије обрачунати ако треба, јер ти си добио и микрофон с Душаном Радовићем, и телевизију и све у овој земљи да можеш нападати све што се не сме нападати или радити” (ИАБ, ГК СКС, к. 533, 1967. III 19). С друге стране, Радовић није престајао да изазивачки додаје говорницима са чијим се мишљењем или поступцима није слагао. Из сећања Матије Бећковића се може закључити да Радовић није одобравао то што је Мира Алечковић најпре потписала „Предлог”, па повукла потпис. Када је Алечковић саопштила да повлачи потпис и покушавала да умањи значај свог потписа, позивајући се у своју одбрану и на познанство са Миком Трипалом и на то што се испод текста „Предлога” потписала латиницом, Радовић је, према сведочењу Бећковића, добио: „Не знам да ли је згодно повлачити потпис латиницом” (Селинџ 2017).

Да је Радовићева аргументација, којом је Савезу комуниста негирао право да убудуће одлучује о међунационалним односима, посебно сметала присутним представницима власти и да је била најозбиљнији напад неког писца на власт види се и по томе што је изазвала директну реакцију представника власти на Скупштини (Милојко Друловић, члан ИК ЦК СКС, и Милан Вукос, републички секретар за културу). Вукос је одговорио Радовићу да је језички сукоб био политички, а не лингвистички. За „Декларацију” је рекао да је била израз национализма и шовинизма, али не само у Хрватској већ и у Србији. За СК Србије је тврдио да треба да води борбу против српског национализма и шовинизма, али не и хрватског национализма. Тражио је да се омогући хрватским „прогресивним снагама” и „радним људима” да се сами обрачунају са хрватским шовинизмом. Српским писцима је негирао да су били једини који представљају српски народ: „Има у овој Србији радничке класе према којој имате и ви одговорности и та радничка класа треба да вас пита”. У сукобу са Радовићем је био и други

представник Милојко Друловић. То је био тренутак када је Радовићев изазивачки тон према властима достигао врхунац, јер је Друловића одмах прекинуо упадицом: „Нека прво каже своју функцију”. Друловић је на то демонстративно одустао од говора: „Члан сам Главног одбора Социјалистичког савеза Србије и нисам ту неовлашћено и нисам дошао да узурпирам никаква права. Врло је жалосно да се од могућности да један човек каже две-три речи у овако једној прилици прави питање. Ја вам се захваљујем на таквом гостопримству и заиста у оваквој атмосфери не могу да говорим”. Међутим, када је Радовић касније одржао говор и оштро напао СК, Друловић се поново јавио за реч и исказао свој став. Сматрао је да је питање језика од стране хрватских и српских интелектуалаца постављено као политичко. Додао је да су „политички форуми” у Хрватској осудили „Декларацију” као „национализам и шовинизам крајње врсте”. Завршио је уверењем да политичари нису изгубили битку на националном плану и да је неће изгубити (ИАБ, ГК СКС, к. 533, 1967. III 19, Скупштина Удружења књижевника Србије).

Осуда

После Скупштине УКС-а српска власт је повела политичку кампању против потписника. Они који су били комунисти кажњени су партијским казнама на састанцима њихових основних партијских организација. У штампи су седмицама излазили текстови против потписника. Да би осуда продрла што дубље у поре друштва, одржавани су бројни састанци у радним колективима на којима су потписници подвргавани критици.

Главни актери „Предлога”, пре свих Матија Бећковић, Душко Радовић, Брана Црнчевић и Борислав Михајловић, кажњени су и привременим скидањем њихових дела са репертоара најважнијих медија, радија и телевизије, тј. стављањем на „индекс”, како су се потписници изражавали. Брана Црнчевић је наводио примере реперкусија према себи, Бећковићу и Радовићу у јавности: „Танјуг” је одбијао да објави њихова имена као учесника на једној приредби у част борбе вијетнамског народа, *Новости* их нису потписивале у дечијој рубрици итд. (Селинић 2017).

Радовићеве политичке поруке уперене против политичког монопола Савеза комуниста одзвањале су и у седмицама после бурне седнице Скупштине УКС-а. Биле су толико снажне да су се и неки потписници „Предлога” који нису повукли потпис ипак огорађивали од њих када су били суочени са критикама на састанцима партијских организација. Основна организација Првог програма Радио Београда расправљала је о

кажњавању Љубомира Симовића и Радета Николића 5. априла. Тада је Симовић остао веран свом потпису, али се оградио од ставова Душана Радовића на Скупштини УКС-а (ИАБ, ГК СКС, к. 533, 1967. III, Информација о неким актуелним политичким питањима; ИАБ, ГК СКС, к. 568, 13, 1967, Информација чланова општинских комитета СК).

На неким састанцима београдских комуниста посебна политичка опасност виђена је у томе што су „Предлог” потписали људи који су се много више од обичних грађана служили средствима јавног информисања, а неки су заузимали и веома одговорна места у колективима радија и телевизије или су често били присутни у медијима. Међу онима који су апострофирани био је и Душан Радовић, а уз њега и Исаковић, Џаџић, Црнчевић и Матија Бећковић. Један дискусант је, мислећи на Бећковића и Радовића, рекао: „То су људи који нам преко Телевизије васпитавају децу” (ИАБ, ГК СКС, к. 194, 24. III 1967, Општински комитет СКС Савски венац, Број: 163).

Полиџика експрес је 26. марта 1967. посветила целу хумористичку страну исмевању потписника два документа о језику, пре свега „Предлога”. Оптужени су за национализам. Доминирала је монтирана фотографија на којој су приказани ликови неких потписника „Предлога” у лекарским мантилима уз наслов „И ми коња за трку имамо” и коментар: „Око поманутог цркнутаг коња ’Шовен’ окупљена је група српских ветеринара: Мира Алечковић (која је хитно дигла руке од посла), Борислав Михајловић – Михиз, Брана Црнчевић, Момчило Миланков, Антоније Исаковић, Петар Џаџић, Душко Радовић, Матија Бећковић и Бранко В. Радичевић – Мачиста”. Фотографију је пратила песма „Коло(вође)” написана по узору на коло југословенства из „Ђачког растанка” Бранка Радичевића. У тој песми су главни заговорници „Предлога” приказани као рушитељи братства и јединства и националисти (*Полиџика експрес*, недељно издање 26. 3. 1967: 15).

Попут других истакнутих потписника „Предлога” и Душан Радовић је простор за деловање налазио у неколико листова који су измицали контроли власти и у Удружењу књижевника Србије.

На удару власти посебно су се нашли *Књижевне новине* и *Јез*, јер су потписници „Предлога” преко њихових страница успевали да на разне начине буду присутни у јавности. На листи оних за које је СК Србије проценио да су водили главну реч у *Језу* били су Брана Црнчевић, Матија Бећковић, Миодраг Булатовић, Душан Радовић и Милован Витезовић. Власт је негодовала што су они организовали књижевне вечери и расправе на којима су евоциране успомене на средњовековну Србију, Косово и Метохију или улогу Србије у стварању Југославије. То је узимано као доказ њиховог национализма и шовинизма (АЈ, 837, КПР, II-5-д/80).

Партија је на *Књижевне новине* вршила снажан политички притисак због толерантног односа према потписницима „Предлога” којима је лист отворио своје странице. Један од неподобних текстова био је интервју објављен 30. септембра 1967. у коме је Жика Лазић, критикујући „бедан” материјални положај писаца као „огледало нивоа оних људи који руководе културом ове земље”, осудио телевизију што је, између осталог, склонила са екрана Душана Радовића чија је емисија *На слово, на слово* била нешто „најбоље што је емитовано на малом екрану”. Радовића је, са Браном Црнчевићем и Матијом Бећковићем, сврстао у најталентованије писце који су протерани са телевизијских екрана, само зато што су „наводно они нешто згрешили”. Питао се: „Шта? Шта су згрешили на свом послу? Ништа”. Наставио је оптужбама да су неки људи на телевизији самовољно преузимали посао полиције и бринули се да „безбедност државе не угрозе њени најдаровитији писци” („Verujem u ličnosti”, *Književne novine* 30. 9. 1967: 14).

Овај и други слични текстови изазвали су политички одговор власти. Партијски функционери (Латинка Перовић, Александар Бакочевић, Петар Ђоковић и др.) одржавали су састанке са уредником Танасијем Младеновићем и вршили притисак да лист промени концепцију, Градски комитет СК Београда је осуђивао писање листа и покренуо кампању осуде у друштву, пре свега на неколико стотина састанака основних организација СК, али и три састанка актива комуниста писаца Београда (22. јануара, 29. јануара и 5. фебруара 1968) (ИАБ, ГК СКС, к. 542, 1967; *Књижевне новине* 1967. I. 5; Vučetić 2016).

Други важан простор за деловање потписника, међу њима и Радовића, и даље је било Удружење књижевника Србије, преко кога је било могуће предузимати и шире друштвене акције. На пример, Михиз, Брана Црнчевић, Танасије Младеновић, Душан Радовић и други су разговарали о програму прославе ослобођења Крушевца. Да би парирали званичном програму прославе, организовали су разговоре на тему „Српски писац у садашњем времену”, што је из угла власти била „националистичка ескалација” (АЈ, 837, КПП, II-5-д/80).

Тврдо језгро потписника „Предлога” власт је трајно означила за националистичко и шовинистичко. У годинама после језичког сукоба они су били предмет интересовања Службе државне безбедности, али смо о Душану Радовићу за сада пронашли мање података него о Бећковићу, Михизу и другима о којима је Државна безбедност састављала посебне белешке. Ипак, полицијски извори су и Радовића сврстали међу оне српске интелектуалце који се нису слагали са политиком руководства Србије које није показивало никакво интересовање за судбину српског народа

ван Србије. Извесно је да је Радовић, заједно са Бећковићем и Црнчевићем, био међу интелектуалцима које је Државна безбедност називала „националистима”, јер су ликовали због великог одзива за упис зајма за пругу Београд–Бар, нападајући Хрвате због апстиненције. Они су, поред новчаних и литерарних прилога, учествовали у „каравану уметника по Србији и Црној Гори” (АЈ, 837, КПР, II-5-д/80). Подозрење власти и тајне полиције према овим интелектуалцима било је посебно уочљиво у време студентских демонстрација 1968, јер су сумњичени за везе са студентима. Тако је београдска служба Државне безбедности јављала да је Бећковић током протеста студената захтевао да се сви мобилишу у солидарности са студентима, а међу онима са којима је тих дана имао бројне разговоре поменут је и Радовић, заједно са Ђиласом, Исаковићем, Михизом, Живорадом Стојковићем, Младеном Ољачом, Миром Траиловић и Десанком Максимовић (АЈ, 837, КПР, II-4-а/65).

Историјска потврда Радовићевих оцена

На Скупштини Удружења књижевника Србије 19. марта 1967. Душан Радовић је изнео две кључне оцене: да хрватска „Декларација” није усвојена без подршке хрватских политичара и да је југословенска власт изгубила битку у националном питању, тј. да више није могла да има монопол на његово решавање.

Радовић је био у праву када је наслутио да „Декларација” није обелодањена без знања хрватског руководства. Мирослав Крлежа потврђује да су неки политичари знали за припремање „Декларације” и да је неколико дана пре усвајања она била „на столу једне од главних личности тадашње политике” (ЋЕНГИЋ 1990: 131, 132). Душан Драгосавац је тврдио да је Крлежа објашњавао Бакарићу како је мислио да је „Декларација” само амандман на Устав, „претпостављајући да иза тога стоји ЦК, што су му, изгледа, неки утицајни појединци сугерисали” (DRAGOSAVAC 1985: 21, 22). Сећајући се мартовских дана, Раде Мурић каже да се почетком месеца „шапутало” о „Декларацији” (СЕЛИНИЋ 2017). Мико Трипало пише да је 16. марта Иван Шибл обавестио ЦК да он „често залази у Клуб књижевника, али да последњих дана тамо осјећа неуобичајену нервозу и ужурбаност, те да му се чини да се спрема нека јавна изјава, која би могла штетити атмосфери и односу снага пригодном расправа о међунационалним односима” (TRIPALO 1992). Према информацији коју је 22. марта ЦК СКХ доставио Кабинету председника Републике, Шибл је о писању „Декларације” обавестио Извршни комитет ЦК СКХ 15. марта увече. Комитет је тада задужио њега,

Перу Пиркера и Дују Катића да сутрадан разговарају са подносиоцима „Декларације”. На том састанку је одобрено да се лист са текстом „Декларације” појави у јавности (АЈ, КПР, II-4-6/29, 21. III – 25. V 1967; TRIPALO 1992; ВАВИЋ 2008). Уосталом, јавност је могла да сазна још 16. марта да постоји „Декларација”, да је у току њено усвајање у хрватским научним и културним институцијама и које су њене главне одредбе, јер је тада *Вечерњи лист* известио о пленуму Друштва књижевника Хрватске и опширно пренео све најважније ставове „Декларације” („Deklaracija o jeziku”, *Večernji list* 16. 3. 1967: 8). На овај извештај са пленума није било јавних политичких реакција, иако је СКХ знао за постојање тог текста и иако је лист објавио све кључне захтеве „Декларације”, укључујући и онај који је директно доводио у питање права и положај Срба у Хрватској.

После јавне и партијске осуде потписника „Предлога за размишљање” није прошло много времена док се није показало да је Душан Радовић са правом констатовао да је СКЈ губио битку у националном питању. Наредних година југословенско друштво је било суочено са низом националистичких испада уперених против опстанка државе или против целовитости Републике Србије. У држави чија је власт, укључујући и ону у Србији, упорно понављала доктрину уграђену у темеље КПЈ (СКЈ) још пре рата, по којој је највећа опасност у земљи „великосрпски национализам”, букнули су бројни други национализми (албански, хрватски, словеначки).

Албански национализам на Косову и Метохији је прерастао у сепаратизам и манифестовао се демонстрацијама 1968. и репресијама над мањинским Србима и Црногорцима, који су под притиском у све већем броју напуштали ту покрајину Србије (Димић 2011). Хрватски национализам, неспутан од хрватског политичког руководства, несметано је јачао и често освајао простор у јавности. Национализам није био израз деловања појединих интелектуалаца, већ је снажно упориште имао у бројним институцијама, попут Матице хрватске, Матице иселјеника, Друштва књижевника Хрватске и др. И они који су били јавно критиковани и политички осуђени због националистичких ставова, попут Фрање Туђмана, наставили су да заговарају своје идеје. Уместо национализма, у Хрватској је 1970. политички осуђен Милош Жанко, потпредседник Савезне скупштине, који је неколико дана после објављивања „Декларације” недвосмислено осудио тај акт и изворе национализма и био је први политичар који је то јавно урадио. Тек 1971. Тито се обрачунао са политичким врхом Хрватске који је подржавао национални покрет (Маспок), али су захтеви из „Декларације” суштински испуњени променама у уставу. Просветни органи Хрватске су у марту 1971. донели одлуку да хрватски књижевни језик може

да буде једини језик у образовању на територији Хрватске. У републички устав Хрватске је ушла формулација по којој је у Хрватској у јавној употреби „хрватски књижевни језик – стандардни облик народног језика Хрвата и Срба у Хрватској, који се назива хрватски или српски”. Ова компликована и контрадикторна политичка формулација је представљала испуњење захтева из „Декларације”, само у увијеној форми (SAMARDŽIJA 2008; БРБОРИЋ 2000). У наставном програму су у језику и историји преовладавали национални, а не југословенски садржаји. Хрватска књижевност је одвојена од „књижевности југословенских народа” и изучавање нехрватских писаца је сведено на најмању могућу меру (VANTEL 2011).

Паралелно са албанским и хрватским национализмом, у јавност је снажно провалио и словеначки ударом словеначког руководства на СИВ у лето 1969. („цестна афера”). Током августа 1969. Словенија је оштро напала Савезно извршно веће, на чијем је челу био Митја Рибичич, поводом одлуке да се две деонице ауто-пута Шентиљ – Нова Горица (од Хоче до Левета и од Постојне до Раздртог) не укључе у списак захтева за четврту траншу кредита Међународне банке за обнову и развој. У полемику су се укључили и неки југословенски листови (*Вјесник*, *Вечерње новости*, *Мариборски вечер*, који је био посебно оштар у нападима на Савезну владу), а Тито је на седници Извршног бироа Председништва СКЈ 7. августа 1969. оштро критиковао словеначко руководство (Станета Кавчића) због притисака на СИВ, неуважавања интереса целе југословенске заједнице, обмањивања словеначке јавности неистинитим причама како би се створило незадовољство према федерацији због наводног пљачкања Словеније, стварања сукоба унутар земље и рушења угледа земље у свету (АЈ, 507/IV, СКЈ, Извршни биро ПСКЈ, IV/78, 16. седница, 7. VIII 1969, Прилози 1, 2; АЈ, 837, КПП, II-2, 410; РЕТРАНОВИЋ 1988).

Ови догађаји са краја шездесетих и почетка седамдесетих година 20. века потврдили су да је Радовић био у праву када је 1967. констатовао да је власт губила битку у националном питању у Југославији. Те ставове је још више потврдило заоштравање југословенске кризе и међунационалних односа после Титове смрти.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Архив Југославије (АЈ), Савез комуниста Југославије (СКЈ), 507/IV, Извршни комитет ЦК СКЈ.

Архив Југославије (АЈ), 837, Кабинет председника Републике (КПП).

Историјски архив Београда (ИАБ), Градски комитет (ГК) СКС.

- БРБОРИЋ, Бранислав. *О језичком расколу*. Београд: Центар за примењену лингвистику, 2000.
- ДИМИЋ, Љубодраг. *Историја српске државности, III, Србија у Југославији*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности (огранак у Новом Саду), „Беседа”, издавачка установа православне епархије Бачке и Друштво историчара јужнобачког и сремског округа, 2011.
- НИКОЛИЋ, Коста. *Српска књижевност и политика (1945–1991), главни токови*. Београд: Завод за уџбенике, 2012.
- СЕЛИНИЋ, Слободан. *Србија и језички сукоб у Југославији 1967*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2017.
- БАВИЋ, Stjepan. „Deklaracija – činjenice i pretpostavke.” *Jezik* 1 (2008).
- ЋЕНГИЋ, Enes. *S Krležom iz dana u dan (1956–1975). Balade o životu koji teče*. Sarajevo: Svetlost, 1990.
- DRAGOSAVAC, Dušan. *Zbivanja i svjedočenja, razgovore vodio Stevo Ostojić*. Zagreb: Globus, 1985.
- PETRANOVIĆ, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918–1988*. Beograd: Nolit, 1988.
- SAMARDŽIJA, Marko. „Deklaracija i hrvatska jezična samosvijest.” *Godišnjak za kulturu, umetnost i društvena pitanja* 16 (1998): 111–120.
- TRIPALO, Miko. „Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku.” *Republika* 7–8 (1992): 24–28.
- VAHTEL, Endru Baruh. *Stvaranje nacije, razaranje nacije: književnost i kulturna politika u Jugoslaviji*. Beograd: Stubovi kulture, 2011.
- VIČETIĆ, Radina. *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*. Beograd: Clio, 2016.

Slobodan Selinić

DUŠAN RADOVIĆ, SERBIAN COMMUNISTS, AND THE CROATIAN DECLARATION ON LANGUAGE IN 1967

Summary

When the language dispute broke out in Yugoslavia in March 1967, Dušan Radović was among the Serbian writers with the most notable opinions. He came into conflict with the authorities because he publicly expressed doubts that Croatian politicians were unaware of the preparation of the “Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language” as a document with nationalist demands, and because he challenged the right of the League of Communists of Yugoslavia to hold a political monopoly on decisions regarding the national question.

Keywords: Dušan Radović, language, Serbia, Croatia, Yugoslavia.

Др Слободан Селинић
Институт за новију историју Србије
slobodanselinic@gmail.com